

Competencias interculturales: Una propuesta emancipadora

María José Aguilar Idáñez i Daniel Buraschi. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2023. 103 p.

Albert Mora Castro¹

ORCID: 0000-0003-1792-2768

Per citar: Mora Castro, Albert. (2024). [Ressenya del llibre *Competencias interculturales: Una propuesta emancipadora*, de María José Aguilar Idáñez i Daniel Buraschi]. *Revista de Treball Social*, 227, 173-175. <https://doi.org/10.32061/RTS2024.227.09>

Vivim en societats definides, en bona instància, pel seu caràcter divers, realitat que comporta grans oportunitats per al desenvolupament humà, el creixement personal, el progrés social i l'ampliació d'horitzons vitals i relacionals. Una situació que planteja, també, alguns desafiaments importants. L'etnocentrisme en el qual tots i totes, d'alguna manera, hem estat socialitzats de manera explícita o implícita, limita les nostres capacitats per relacionar-nos amb persones que identifiquem com a diferents en uns certs aspectes que es consideren rellevants i ens situa en un escenari de competitivitat en el qual es pugna per fer valer el que és propi i acumular privilegis sobre els altres. L'avanç de les dinàmiques d'odi en la nostra societat polaritzada beu d'aquest etnocentrisme i al seu torn l'alimenta, creant les condicions perfectes per a l'exercici de la violència ètnica, racial i política.

En aquest context, el treball social està cridat a jugar un paper essencial en l'orientació de maneres més bones de conviure en la diversitat, garantir els drets de totes les persones, amb independència de qualsevol condició, i promoure el benestar social individual i col·lectiu. No obstant això, els i les professionals d'aquest camp, de vegades, no hem reflexionat ni ens hem preparat prou per fer front als desafiaments que la diversitat, i la desigualtat que hi està associada, obren en els nostres llocs de treball, en el nostre quefer professional i en la relació que tenim amb les persones amb les quals treballem.

Aquesta obra ve a respondre a aquest repte, assenyalant els elements principals a tenir en compte per a una acció professional que posi al centre la persona, amb totes les seves singularitats, i permeti garantir millor els drets i la convivència contribuint a la reversió de les dinàmiques que generen i promouen la desigualtat, l'enfrontament i la vulneració de drets. Els seus autors, María José Aguilar i Daniel Buraschi, acumulen

1 Institut de Drets Humans. Universitat de València. albert.mora@uv.es

anys d'experiència de feina en aquest camp i han sabut assenyalar lúcidament, en diversos treballs seus, els problemes principals amb els quals ens trobem en uns serveis i entitats d'acció social que es troben travesades per dinàmiques etnocèntriques (i classistes, i patriarcal) que han pogut avançar precisament perquè s'entenen com a naturalment alienes a aquests espais. Aquest coneixement, combinat amb el seu compromís professional amb la causa de la justícia social, la lluita contra el racisme i la garantia dels drets, que els ha portat a desenvolupar múltiples treballs en diversos espais, països i continents, fan d'Aguilar i Buraschi els autors perfectes per a aquesta obra. Una obra que està cridada a ser un manual de referència per a totes aquelles persones que intervenen en contextos de diversitat cultural i religiosa i que volen fer-ho de manera més eficaç, contribuint a la transformació social i a l'erosió de les violències sobre les quals se sustenten les dinàmiques socials hegemòniques que també es reflecteixen en les institucions i organitzacions d'acció social.

El llibre es divideix en tres parts. A la primera, es fa una aproximació als que són considerats models dominants, i fallits, de gestió de la diversitat migratòria: l'assimilació subalterna, que promou una adaptació limitada només a aquells aspectes que resulten innocus a l'efecte de superació de la condició d'inferioritat que es desitja perpetrar en les persones migrants; la racialització de les diferències, que essencialitza els subjectes i els grups representant-los com un tot marcat per característiques compartides negativament connotades, que es tenen per naturals, fixes i rebutjables; i la interculturalitat funcional, que celebra la diversitat cultural sense qüestionar els mecanismes de dominació que situen les persones d'origen migrant en situació d'inferioritat, sense possibilitat d'incidir en la societat i de determinar el destí dels seus projectes vitals, socials i polítics en la mateixa mesura que la resta de la població. Enfront d'aquests models, els autors plantegen la urgència de desenvolupar un model intercultural crític i emancipador que anteposi el reconeixement de les persones migrants com a ciutadanes en lloc de centrar-se en la seva identificació com a portadores d'identitats, creant condicions per a una millor garantia de drets i una valoració més bona de les estratègies i accions que aquesta població posa en marxa per millorar les seves perspectives d'inserció i lluitar contra el racisme i la discriminació. Es tracta, en definitiva, d'un model que qüestiona el sistema dominant i tracta de vèncer-lo per acabar amb aquest ordre social, institucional i personal que reproduïx el racisme i la desigualtat i que és alimentat, amb diferents fórmules, des dels models actualment hegemònics.

La segona part del llibre es dedica a plantejar una reflexió sobre els models implícits d'intervenció que, basats en estereotips i explicacions simplificades de la realitat alineades amb les dinàmiques de poder, poden contribuir a legitimar models assimilacionistes, culturalistes o discriminadoris. Els autors alerten sobre la importància de reconèixer aquestes dinàmiques en els serveis socials i altres institucions i organitzacions en les quals el "culturalisme etnocèntric" acaba sent central en la definició dels problemes i en les maneres d'abordar-lo. Destaquen, en una anàlisi precisa,

reveladora i necessària, quatre dinàmiques que alimenten aquestes pràctiques etnocèntriques: 1) el *reduccionisme causal*, que explica les causes dels problemes d'una manera simplista reduint les persones a membres d'una suposada cultura i obviant la complexitat i multidimensionalitat de les situacions a les quals s'enfronten; 2) la *categorització imposada*, que se sol fonamentar en la identificació de la persona com a víctima, com a amenaça o com a necessitada, impeding el desenvolupament de processos d'intervenció basats en el respecte i el reconeixement de les seves aspiracions, capacitats i fortaleses; 3) el *salvacionisme paternalista*, que reproduceix en el propi sistema de benestar les dinàmiques d'inferiorització i subordinació que operen en la societat; 4) la *legitimitat professional* i *naturalització de privilegis*, que acaba situant al centre el manteniment del sistema d'intervenció i dels seus professionals en un context de perpetuació de les estructures d'opressió.

Davant d'aquesta realitat, la tercera part del llibre ofereix un conjunt de 18 pautes per fomentar una intervenció crítica i emancipadora a través del foment de les competències interculturals i l'erosió de les actituds vinculades al "culturalisme etnocèntric". Es tracta d'un catàleg que pot resultar veritablement pràctic a l'hora de desplegar un veritable compromís des del treball social amb la intervenció crítica i emancipadora, a través de la transformació de les estructures d'intervenció i dels seus professionals. Les pautes s'organitzen entorn de cinc eixos, el foment de la reflexivitat, la comprensió d'altres marcs de referència, la sensibilitat intercultural, la comunicació intercultural crítica, i la gestió creativa dels conflictes. Aquestes pautes es plantegen com un repte a l'abast de qualsevol que desitgi realment "interculturalitzar" les seves pràctiques i les de les institucions a les quals pertany.

En definitiva, ens trobem davant d'una obra que equilibra a la perfecció els elements d'anàlisi i diagnòstic i les propostes pràctiques. Una guia magnífica per a qualsevol organització que desitgi millorar la forma en la qual intervé en aquest camp i, especialment, per a aquelles vinculades a la pràctica del treball social que estan cridades a jugar avui un paper especial en la defensa de la diversitat, el pluralisme, els drets humans i la reivindicació de la dignitat humana.